

**CENTRUM
ARCHIWISTYKI
SPOŁECZNEJ**

W czym możemy pomóc?

**Raport z badania ankietowego potrzeb archiwów
społecznych przeprowadzonego
w dniach 31 marca – 20 kwietnia 2020 roku**

Warszawa, 2020

raport przygotowały: Adriana Kapała i Joanna Michałowska

Spis treści

Wstęp	3
Cel i forma badania	4
Pytania ankietowe wraz z odpowiedziami	6
Pytania metryczkowe	6
Współpraca z innymi podmiotami	7
Współpraca z wolontariuszami	9
Media i wizerunek	9
Potrzeby i wsparcie	10
Otwarty System Archiwizacji	13
Finansowanie działań	15
Archiwistyka społeczna jako dziedzina	16
Podsumowanie	17

Wstęp

Centrum Archiwistyki Społecznej (CAS) jest instytucją kultury, która została założona w styczniu 2020 roku przez Fundację Ośrodka KARTA oraz Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. CAS kontynuuje wieloletnią pracę Fundacji Ośrodka KARTA (FOK) w obszarze archiwistyki społecznej.

Najbliższe lata będą dla CAS czasem realizacji wielu działań niezbędnych dla rozwoju całej dziedziny. Działania Centrum będą ogniskować się na wspieraniu inicjatyw społecznych na rzecz zabezpieczania i upowszechniania zbiorów archiwalnych. Wspieranie tych inicjatyw nie jest dla CAS celem samym w sobie, a ma doprowadzić do zmian w obszarze dziedzictwa, kultury i życia społecznego. Pierwszym celem strategicznym instytucji jest trwałe zabezpieczenie zbiorów, pozostających w rękach setek stowarzyszeń, fundacji, instytucji samorządowych, które prowadzą archiwa społeczne. Efemeryczność i rozproszenie tych działań jest podstawowym problemem dotyczącym dziedziny. Drugim celem strategicznym instytucji jest wzmacnianie zaangażowania obywateli w działania na polu historii. Wiele jest przykładów projektów międzypokoleniowych realizowanych przez archiwa społeczne, opartych na integracji społeczności, skierowanych do dzieci, młodzieży, seniorów czy grup wykluczonych. Ten potencjał dziedziny, związany z rozwojem społeczeństwa obywatelskiego, Centrum powinno wzmacniać. Trzecim celem strategicznym jest uczynienie archiwistyki społecznej dziedziną życia publicznego w Polsce – sprawienie, że będzie rozpoznawalna przez społeczeństwo jako przestrzeń działań obywatelskich, jak i uczynienie z niej dziedziny naukowej, poprzez wprowadzenie do dydaktyki uniwersyteckiej oraz badań.

Wśród podstawowych działań realizowanych przez Centrum należy wymienić:

- szkolenia stacjonarne oraz webinary dla archiwistów społecznych,
- rozwijanie Otwartego Systemu Archiwizacji (OSA) – darmowego narzędzia do opracowywania i udostępniania opisów zbiorów archiwalnych i ich kopii cyfrowych,
- przygotowywanie publikacji i wystaw dotyczących działalności archiwów społecznych (AS-ów) i ich zbiorów,

- Kongresy Archiwów Społecznych i inne wydarzenia sieciujące i popularyzujące AS-y,
- promocja działań podejmowanych przez AS-y.

Przeprowadzenie anonimowej ankiety badającej potrzeby AS-ów było pierwszym krokiem do podjęcia szerokich działań, najlepiej dostosowanych do ich potrzeb. Jej wyniki pozwoliły CAS na dopasowanie i budowanie oferty wsparcia oraz reagowania na postulaty, które pojawiły się wśród archiwów w pierwszym kwartale 2020 roku.

W raporcie prezentujemy wyniki internetowego badania ankietowego, które zostało przeprowadzone w dniach 31 marca – 20 kwietnia 2020 roku. W badaniu wzięli udział przedstawiciele 94 archiwów społecznych z całej Polski.

Cel i forma badania

Głównym celem badania było zgromadzenie informacji na temat aktualnej sytuacji archiwów społecznych w kilku obszarach, kluczowych dla ich działalności. Ankieta miała charakter anonimowy. Była promowana w mediach społecznościowych CAS, ponadto informacja o ankiecie została zamieszczona w newsletterze CAS. Ankieta została podzielona na następujące obszary/kategorie pytań (w nawiasach podajemy treść zadanych pytań):

- **Pytania metryczkowe** [Forma organizacyjna, rok rozpoczęcia działalności na polu archiwistyki społecznej, wielkość miejscowości, w której działa archiwum społeczne.]
- **Współpraca z innymi podmiotami** [Czy współpracujecie z innymi instytucjami na polu archiwistyki społecznej? Z jakimi podmiotami współpracujecie? Na czym polega Wasza współpraca?]
- **Współpraca z wolontariuszami** [Czy korzystacie z pomocy wolontariuszy w działaniach związanych z archiwistyką? Ilu wolontariuszy/ek pomaga w Waszym archiwum? W jakich pracach związanych z archiwistyką społeczną wspierają Was wolontariusze/ki?]

- **Media i wizerunek** [W jakiej formie popularyzujecie działania Waszego archiwum? W jakich mediach społecznościowych jesteście obecni? Jakie formy kontaktu proponujecie osobom zainteresowanym zbiorami? Z jakich metod korzystacie do promocji/animacji Waszej działalności w Internecie?]
- **Potrzeby i wsparcie** [Jaki obszar Waszej działalności wymaga wsparcia? Jakie wydarzenia organizowane dla archiwów społecznych Was interesują? Na wydarzeniach dla archiwów społecznych chcecie przede wszystkim...]
- **Otwarty System Archiwizacji (OSA)** [Czy korzystacie z Otwartego Systemu Archiwizacji (OSA)? W jaki sposób korzystacie z OSA? A jeśli nie, to dlaczego? Czy chcielibyście poznać OSA, opracowywać i publikować w nim swoje zbiory?]
- **Finansowanie działań** [Czy korzystacie z konkursów dotacyjnych na działania archiwum społecznego? Z jakich konkursów dotacyjnych korzystacie? Jakiego konkursu dotacyjnego brakuje obecnie? Prosimy o wskazanie tematu konkursu, który najbardziej odpowiadałby potrzebom Waszego archiwum społecznego?]
- **Archiwistyka społeczna jako dziedzina** [Skąd dowiedzieliście się o archiwistyce społecznej? Które dotychczasowe działania FOK związane z archiwistyką społeczną uznajecie za najbardziej wartościowe i udane? Które dotychczasowe działania FOK związane z archiwistyką społeczną uznajecie za najmniej udane?]
- **Oczekiwania wobec CAS** [Jakie są Wasze oczekiwania w związku z powstaniem Centrum Archiwistyki Społecznej? Prosimy o wskazanie oczekiwań w stosunku do CAS – zarówno tych dotyczących bezpośrednio Waszego archiwum, jak i całej dziedziny.]

Łącznie ankieta składała się z 33 pytań (w wariantcie maksymalnym, ponieważ część pytań była zależna od udzielonych wcześniej odpowiedzi). Odpowiedzi na wszystkie pytania były obowiązkowe. Ankieta była dostępna w internecie przez trzy tygodnie (od 31 marca do 20 kwietnia 2020).

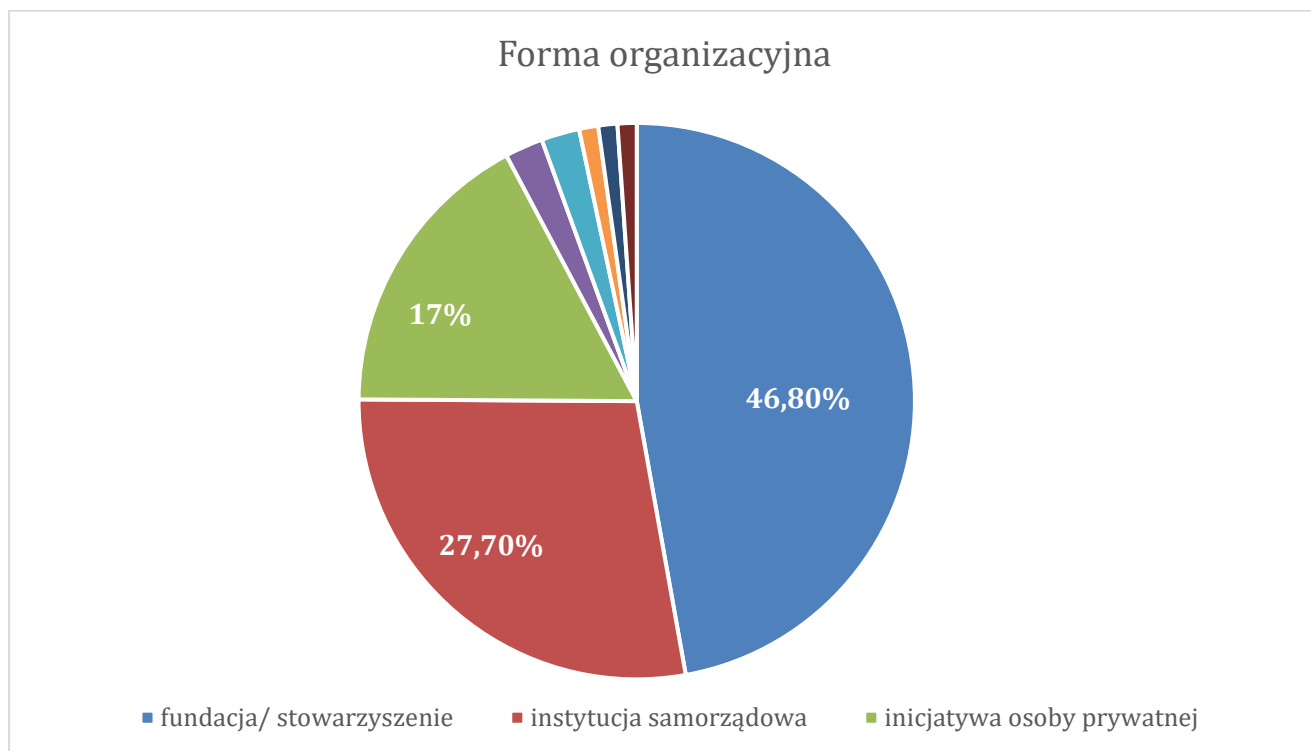
Pytania ankietowe wraz z odpowiedziami

Poniżej publikujemy wyniki ankiety zgodnie z kategoriami pytań, podanymi wyżej. Część odpowiedzi na pytania wyboru ilustrujemy diagramami i wykresami. W przypadku pytań otwartych publikujemy przykładowe odpowiedzi, które zostały udzielone przez respondentów.

Pytania metryczkowe

Pierwsze pytanie dotyczyło formy organizacyjnej: 46,8% podmiotów wskazało na fundację/stowarzyszenie, 27,7% na instytucję samorządową, 17% na inicjatywę osoby prywatnej. Pozostałe formy, określone w ankiecie jako „inne” (m.in. muzeum, grupa nieformalna, działalność gospodarcza), zostały wskazane w 8,5% ankiet.

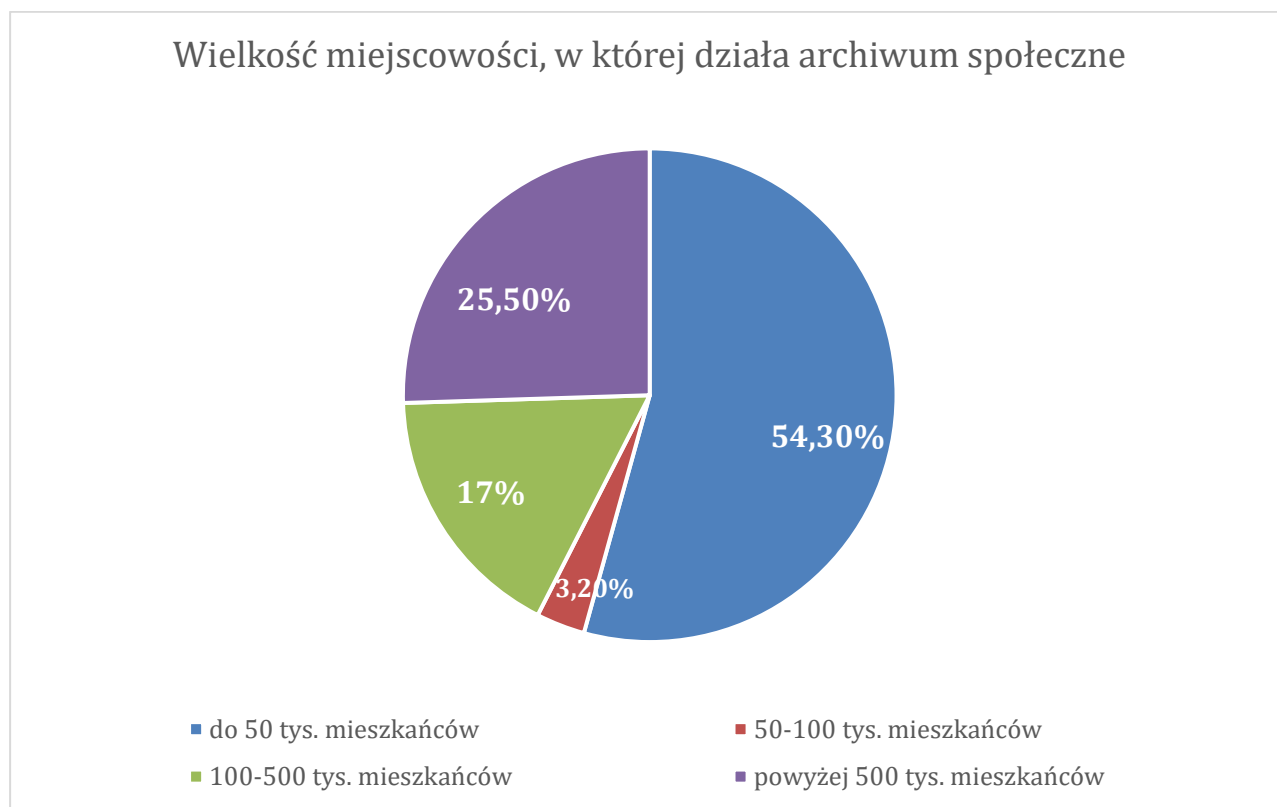
Diagram 1.

Kolejne pytanie dotyczyło roku rozpoczęcia działalności: 85% podmiotów rozpoczęło swoją działalność po roku 2000. Przy czym ponad 80% z tej grupy – w drugiej dekadzie XXI wieku.

Pytanie trzecie dotyczyło wielkości miejscowości, w której funkcjonuje dane archiwum społeczne. 54,3% AS-ów działa w miejscowościach liczących poniżej 50 tys. mieszkańców. 25,5% – w największych miastach (powyżej 500 tys. mieszkańców), 17% – w miejscowościach liczących między 100 a 500 tys. mieszkańców.

Diagram 2.

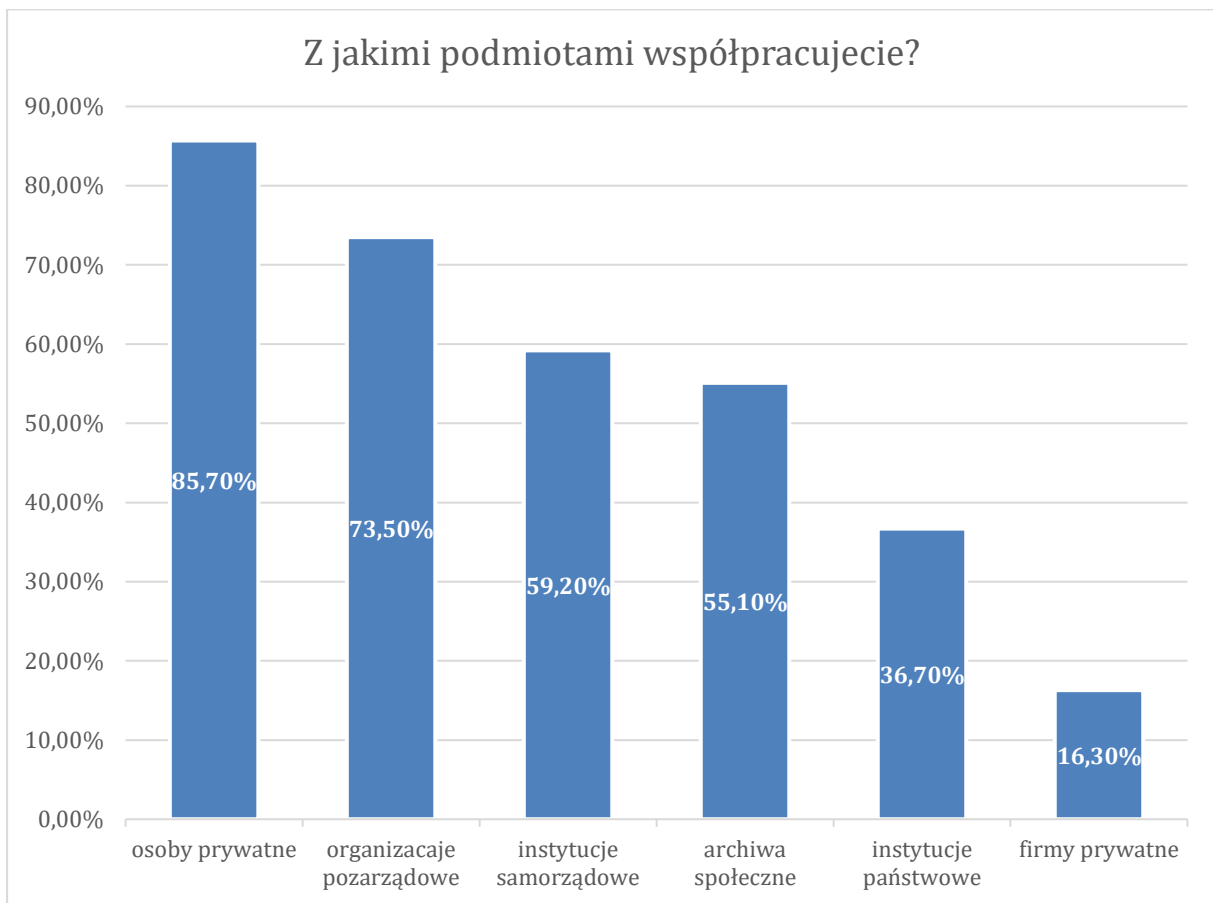

Współpraca z innymi podmiotami

52,1% archiwów społecznych współpracuje z innymi podmiotami. Najczęściej współpraca jest podejmowana z osobami prywatnymi (kolekcjonerzy, pasjonaci tematu itp. – 85,7% AS-ów współpracuje z tą kategorią podmiotów); organizacje pozarządowe stanowią drugą największą grupę do współpracy (73,5% archiwów); ważnymi partnerami są również instytucje samorządowe (59,2%) i inne archiwa społeczne (55,1%). Podejmowana współpraca dotyczy różnych obszarów. Najczęściej wymieniane to:

- wymiana informacji (o zbiorach, dotacjach, wydarzeniach),
- wspólne inicjatywy lokalne (spotkania, spacer, szkolenia),
- prowadzenie wspólnych projektów.

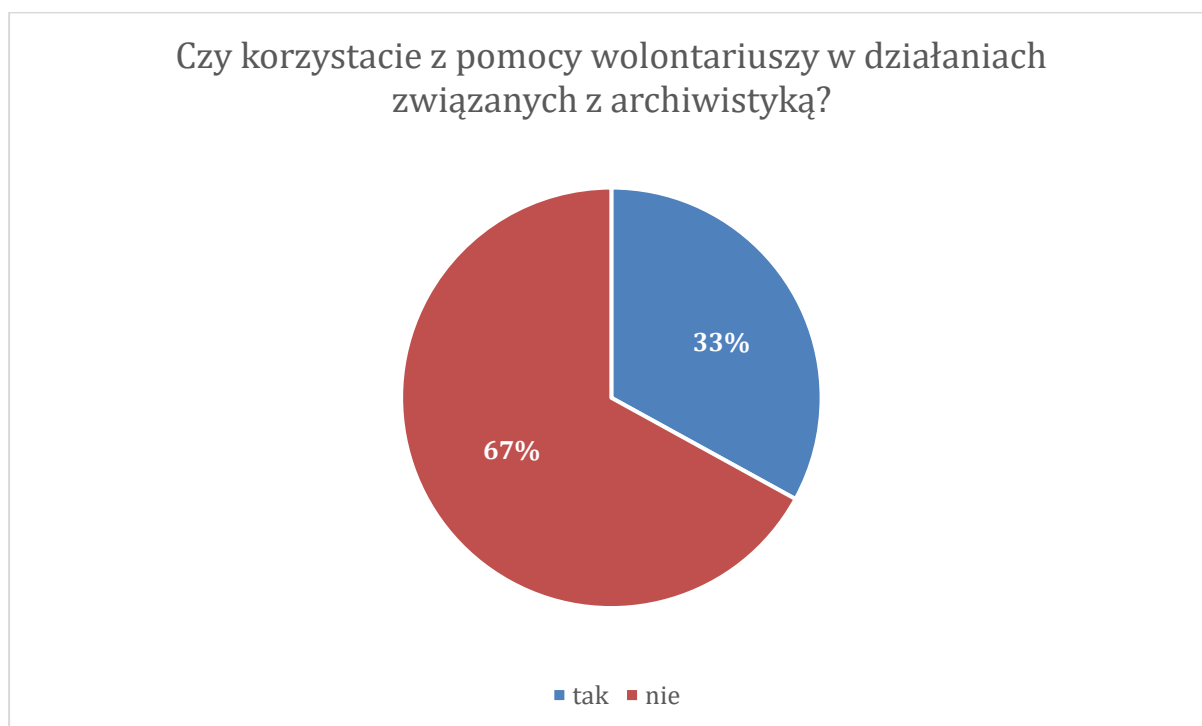
Diagram 3.

Współpraca z wolontariuszami

Kolejna sekcja pytań dotyczyła współpracy z wolontariuszami. 67% AS-ów nie współpracuje z wolontariuszami, 33% podejmuje taką współpracę.

Diagram 4.

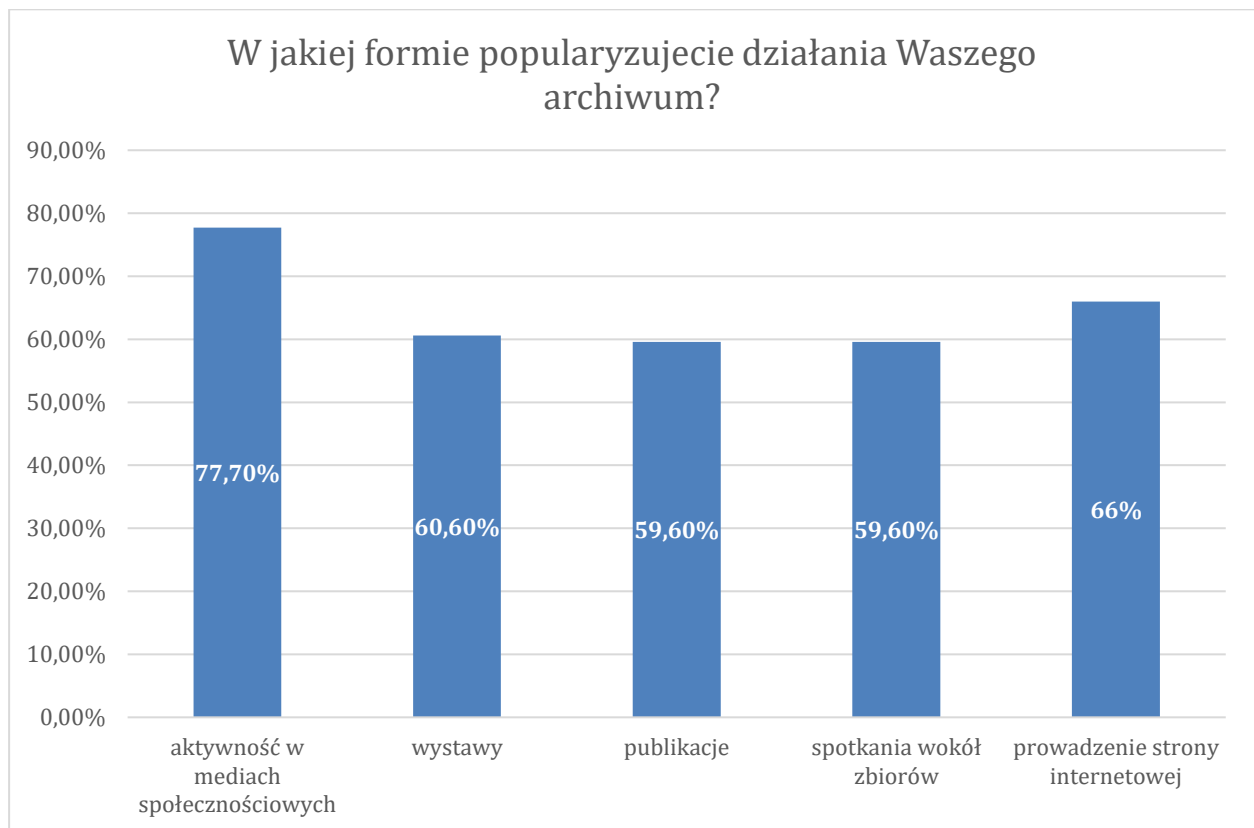

Wolontariusze najczęściej zajmują się: pozyskiwaniem nowych materiałów; działaniami w terenie; digitalizacją i opracowywaniem zbiorów; organizowaniem wydarzeń i bieżącymi pracami w danym podmiocie.

Media i wizerunek

Pierwsze pytanie postawione w tej sekcji dotyczyło promocji i popularyzacji działań archiwów społecznych: 77,7% AS-ów prowadzi swoje profile w mediach społecznościowych; 60,6% przygotowuje wystawy; 59,6% wydaje publikacje i organizuje spotkania otwarte dotyczące swoich zbiorów. Popularną formą jest również umieszczanie informacji na własnej stronie internetowej (66%). Pozostałe aktywności takie jak: audycje radiowe, spacerzy, konkursy dla lokalnej społeczności itp. cieszą się popularnością wśród pojedynczych archiwów.

Diagram 5.

Korzystanie z mediów społecznościowych (w przypadku pierwszej odpowiedzi) wygląda następująco: 87,2% archiwów jest obecnych na Facebooku; 31,9% korzysta również z YouTube; 20,2% z Instagrama.

Archiwa społeczne preferują mailową formę kontaktu z osobami zainteresowanymi ich zasobem (90,4%). Formę telefoniczną i poprzez media społecznościowe wskazuje odpowiednio 64,9% i 63,8% archiwistów.

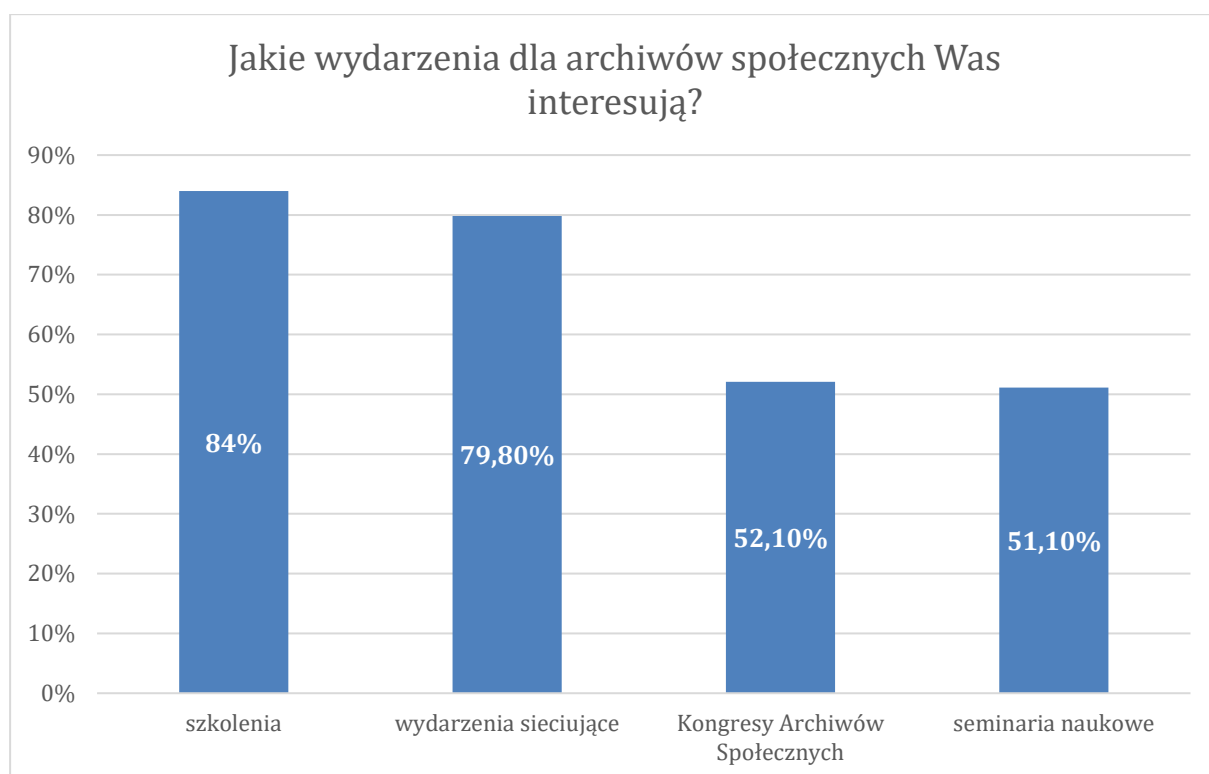
Jeśli chodzi o metody, z których korzystają archiwa społeczne do promocji/animacji działań w Internecie, to 87,2% udostępnia swoje zbiory online; 26,6% prowadzi relacje online (w mediach społecznościowych); 9,6% korzysta z formy wirtualnych spacerów.

Potrzeby i wsparcie

Pierwsze pytanie dotyczyło obszarów działalności archiwów społecznych, które najbardziej potrzebują wsparcia. 40,4% archiwów potrzebuje pomocy przy opracowaniu zbiorów, 39,4% przy finansowaniu. W dalszej kolejności znalazły się: digitalizacja – 31,9%, udostępnianie – 25,5%, popularyzacja – 20,2% oraz pozyskiwanie zbiorów – 8,5%.

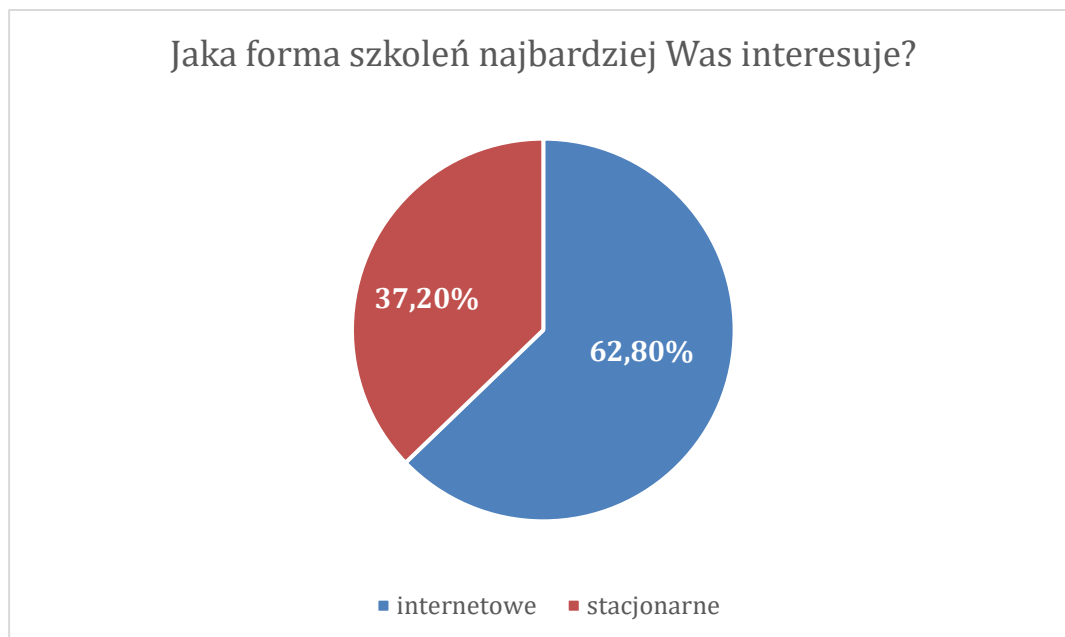
W pytaniu o wydarzenia organizowane dla AS-ów jako najbardziej interesujące wskazano szkolenia – 84% odpowiedzi, następnie wydarzenia sieciujące, czyli spotkania z innymi archiwami społecznymi – 79,8%. Na kolejnych miejscach znalazły się Kongresy Archiwów Społecznych (52,1%) oraz seminaria naukowe (51,1%). W trakcie powyższych wydarzeń większości przedstawicieli AS-ów zależy na zdobyciu wiedzy specjalistycznej – 64,9%. 44,7% badanych chce zyskać energię i motywację do dalszych działań, a 43,6% zainspirować się działaniami innych uczestników wydarzeń. Najmniejsze zainteresowanie w trakcie wydarzeń wzbudziła możliwość wypromowania własnych działań oraz pozyskanie nowych środowisk do współpracy – 28,7%.

Diagram 6.

Kolejne pytania dotyczyły szkoleń dla archiwów społecznych. 62,8% przedstawicieli AS-ów wskazało, że najchętniej weźmie udział w szkoleniach internetowych, natomiast 37,8% wybrało szkolenia stacjonarne. 52,1% AS-ów najbardziej interesuje się szkoleniami ogólnymi, poruszającymi różne aspekty pracy w archiwum społecznym, podczas gdy 47,9% preferuje szkolenia specjalistyczne.

Diagram 7.

Trzecie pytanie dotyczyło możliwości uczestnictwa w organizowanych wydarzeniach. 44,7% badanych wskazało godziny 9–17 w dni powszednie jako najdogodniejsze, natomiast 43,6% osób preferuje dni wolne od pracy.

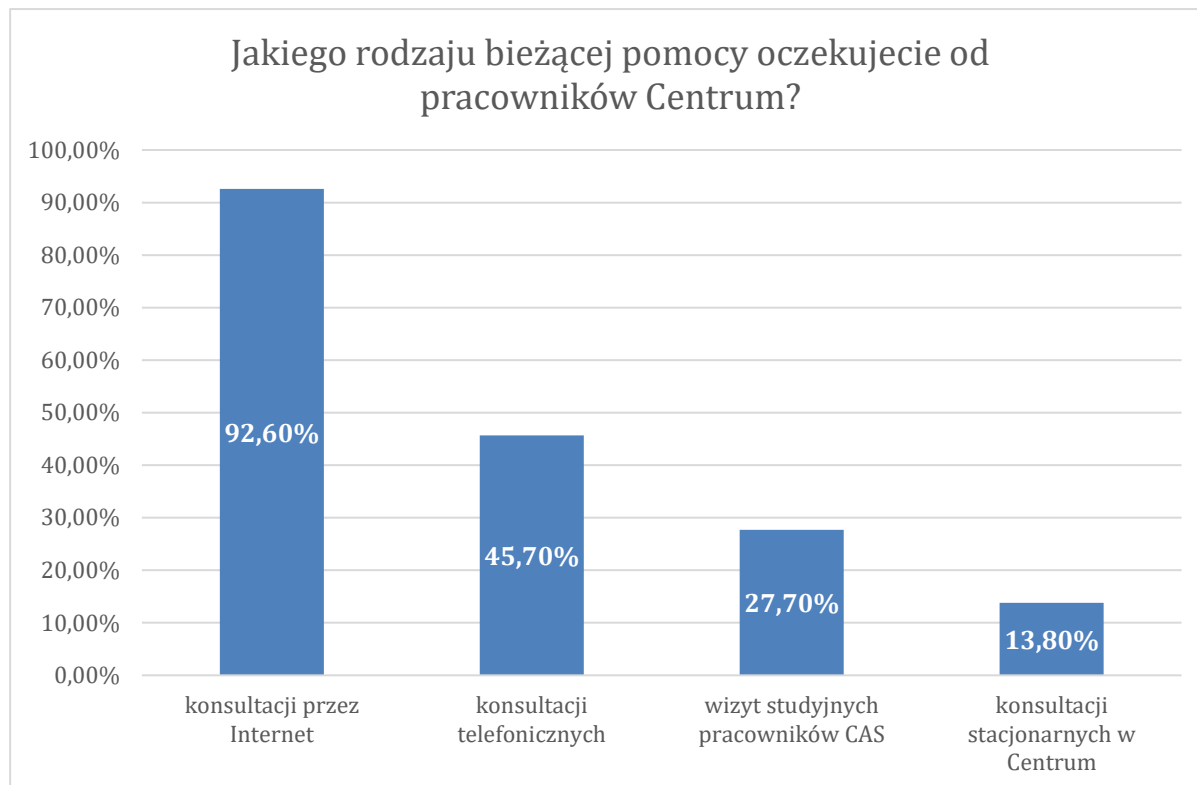
Zapytaliśmy również o najbardziej interesującą tematykę szkoleń. Odpowiedzi wyglądały następująco:

- nowoczesne technologie w archiwum – 61,7%,
- opracowanie zbiorów/metodyka pracy archiwalnej – 54,3%,
- obowiązujące przepisy prawne – 48,9%,
- pozyskiwanie dotacji – 45,7%,
- budowanie i wspieranie społeczności wokół archiwum – 41,5%,
- opisywanie zbiorów w OSA – 40,4%,
- prowadzenie projektów dokumentacyjnych – 39,4%,
- organizowanie wydarzeń wokół zbiorów – 34%,
- nagrywanie relacji historii mówionej – 28,7%,
- AS w mediach społecznościowych – 24,5%,
- kontakty z mediami i promocja zbiorów – 22,3%.

Ósme pytanie dotyczyło bieżącej pomocy ze strony pracowników CAS. 92,6% AS-ów wskazało konsultacje online jako najlepszą formę kontaktu z ekspertami CAS, 45,7% wskazało

konsultacje telefoniczne, 27,7% AS-ów skorzystałoby z wizyt studyjnych pracowników CAS w ich archiwach, natomiast 13,8% chciałoby przyjechać na konsultacje do siedziby Centrum.

Diagram 8.

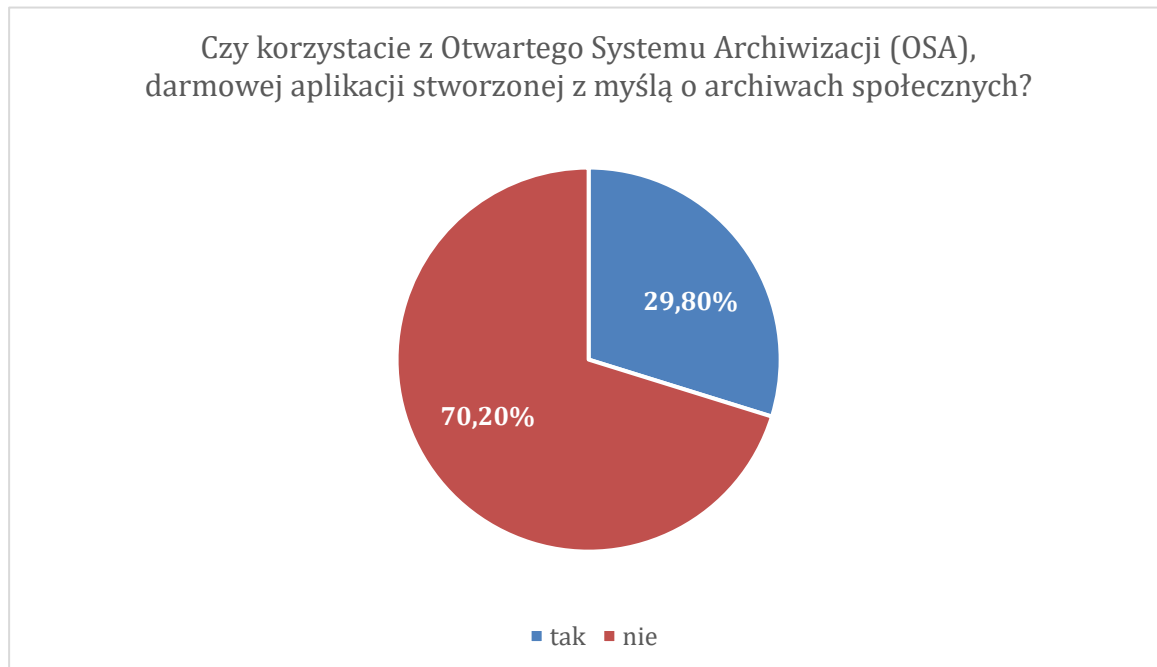
Na koniec części dotyczącej potrzeb i wsparcia zapytaliśmy o formę pomocy przy popularyzacji działań archiwów społecznych. 69,1% przedstawicieli AS-ów chciałoby skorzystać ze wsparcia CAS przy wydawaniu publikacji. Zależy im również na promocji w mediach społecznościowych i na stronie internetowej Centrum (64,9%). Część AS-ów wskazała również na możliwość promocji w mediach tradycyjnych (41,5%) oraz patronat CAS nad wydarzeniami archiwalnymi (40,4%). Najmniejsze zainteresowanie wzbudziła propozycja wspólnych występów w czasie imprez o charakterze kulturalnym/naukowym (35,1%).

Otwarty System Archiwizacji

Według ankiety 70,2% badanych AS-ów nie korzysta z OSA. Spośród 28 archiwów społecznych, które wykorzystują bazę i portal, 11 korzysta z niej jako użytkownicy, 11 – jako redaktorzy, a 6 osób jako redaktorzy i użytkownicy równocześnie. Ankietowani zostali poproszeni o podanie informacji, dlaczego nie korzystają z Otwartego Systemu Archiwizacji. Wśród

najczęściej wymienianych znalazły się: posiadanie własnej bazy, trudność w użytkowaniu, brak wiedzy o istnieniu OSA oraz brak czasu na inwentaryzację zbiorów.

Diagram 9.

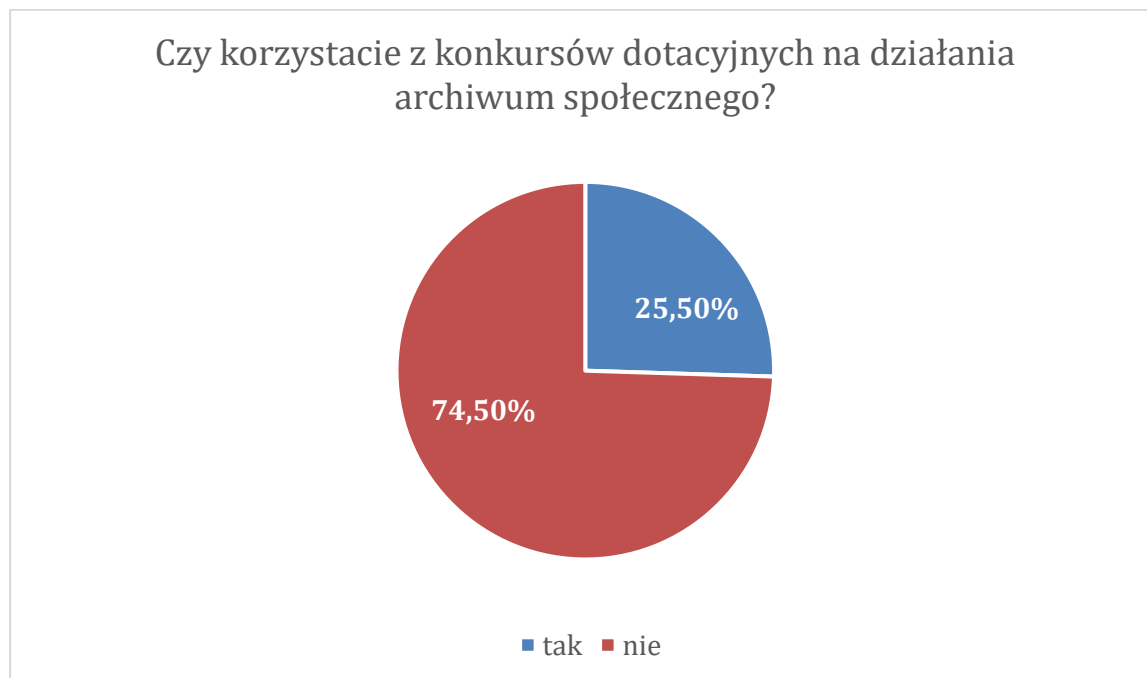

Ostatnie pytanie o Otwarty System Archiwizacji dotyczyło chęci przystąpienia do OSA i opisywania w nim zbiorów. Ponad połowa z badanych AS-ów (57,6%) – które do tej pory nie korzystały z OSA – chciałyby opisywać w nim swój zasób. 30,3% jest niezdecydowanych, a 12,1% nie wyraziło woli przystąpienia do systemu.

Finansowanie działań

74% ankietowanych archiwów społecznych nie korzysta z konkursów dotacyjnych.

Diagram 10.

Archiwa, które korzystają z dotacji, wskazują na następujące formy finansowania: 37,5% wymieniło programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 33,3% startuje w konkursach ogłaszanych przez instytucje samorządowe i inne działające lokalnie, a 25% korzysta odpowiednio z dotacji Muzeum Historii Polski, Narodowego Instytutu Dziedzictwa oraz Funduszu Inicjatyw Obywatelskich. 16% skorzystało z dotacji przyznawanej przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych w ramach konkursu „Wspieranie działań archiwalnych”.

Ostatnie pytanie tej części miało charakter otwarty. Archiwiści społeczni wskazywali w nim tematykę konkursów grantowych, która najbardziej odpowiadałaby potrzebom ich AS-ów. Wśród tych, które pojawiły się najczęściej, znalazły się:

- programy ministerialne pozwalające na dofinansowanie wkładu własnego (programy lokalne nie zaspokajają takich potrzeb),
- programy, które pozwoliłyby na opracowanie materiałów archiwalnych i powiązanych z nimi obiektów muzealnych, które są częścią zasobów archiwów społecznych,

- konkursy dofinansowujące zakupy sprzętu,
- konkursy, które nie wymagają wkładów własnych,
- konkursy wspierające działania na bazie posiadanych zbiorów: przygotowanie publikacji, wystaw, gier wykorzystujących wątki historyczne.

Archiwistyka społeczna jako dziedzina

Pierwsze pytanie tej części dotyczyło znajomości dziedziny – archiwistyki społecznej. Ankietowane AS-y wskazały cztery główne źródła wiedzy na jej temat – 20,2% z nich dowiedziało się o archiwistyce społecznej ze strony internetowej Fundacji Ośrodka KARTA (karta.org.pl), 16% – z mediów społecznościowych, 14,9% – ze strony archiwa.org oraz bezpośrednio od pracowników FOK (były to dwie oddzielne opcje odpowiedzi), a 11,7% z nich – od przedstawicieli innych archiwów społecznych.

W następnym pytaniu ankietowani zostali poproszeni o wskazanie najbardziej wartościowych działań FOK związanych z archiwistyką społeczną. 61,7% AS-ów wskazało jako najistotniejsze stworzenie Otwartego Systemu Archiwizacji, a następnie opracowanie podręcznika „Archiwistyka Społeczna” (54,3%). Kolejne pozycje zajęły szkolenia internetowe (50%) oraz Kongresy Archiwów Społecznych (45,7%). Na kolejnych miejscach znalazły się: szkolenia stacjonarne (30,9%) oraz opracowanie raportów o sytuacji archiwistyki społecznej (14,9%). Na pytanie o najmniej udane działania FOK związane z archiwistyką społeczną 83,3% AS-ów nie potrafiło wskazać takiego działania. Pozostałe 16,7% to pojedyncze odpowiedzi dotyczące konkretnych problemów z pracą w OSA oraz szkoleń.

Podsumowanie

Ankieta badała kilka obszarów aktywności i potrzeb archiwistów społecznych. Poniżej prezentujemy podsumowanie wyników.

Archiwa społeczne, które wzięły udział w badaniu, mają zróżnicowaną formę organizacyjną – najczęściej (ponad 46%) są stowarzyszeniami lub fundacjami.

Większość z tych AS-ów (ponad 50%) ma swoją siedzibę w miejscowościach do 50 tys. mieszkańców, co należy brać pod uwagę w tworzeniu programu działań dla całej dziedziny.

Ponad 50% AS-ów współpracuje z innymi instytucjami na polu archiwistyki społecznej – są to zarówno inne archiwa jak i instytucje (samorządowe, państwowe). Współpraca na wielu polach (działania w terenie, wspólne wnioski o dotacje, wymiana informacji i materiałów, i inne) może być przyczynkiem do budowania silnej sieci wsparcia, giełdy wymiany informacji i pomysłów pomiędzy archiwami społecznymi.

Jedynie 33% archiwów społecznych korzysta ze wsparcia wolontariuszy. Wykonują oni prace związane z pozyskiwaniem, opracowywaniem i udostępnianiem materiałów zebranych przez danego AS-a. Czynnikiem wartym wymienienia, podkreślanym w odpowiedziach respondentów, jest rotacyjność wolontariuszy.

Zdecydowana większość AS-ów (ponad 77%) korzysta z mediów społecznościowych w celu popularyzacji swoich działań. Udostępnianie ich materiałów właśnie za pomocą takich mediów jest istotne z punktu widzenia promocji dziedziny. Dużym powodzeniem cieszą się również publikacje i tradycyjne spotkania.

Dominującym medium jest Facebook (87%), pozostałe – jak np. YouTube, Twitter, Instagram – cieszą się mniejszą popularnością.

Osoby zainteresowane zbiorami archiwów mają do wyboru wiele kanałów kontaktu: najczęściej jest to forma mailowa, telefoniczna lub media społecznościowe.

Obszary, które wymagają szczególnego wsparcia ze strony CAS, to prowadzenie programów dotacyjnych wspierających działalność archiwów oraz opracowywanie i digitalizacja zbiorów.

Za najbardziej interesującą formę wydarzeń organizowanych dla archiwów społecznych respondenci wskazali szkolenia oraz spotkania sieciujące.

Przedstawiciele AS-ów preferują szkolenia online. Na taką odpowiedź wpłynął zapewne stan epidemii, podczas którego przeprowadzono badanie ankietowe, ale także to, że przebadane AS-y mają swoje siedziby w różnych częściach kraju, w tym w większości, jak wskazano wyżej, w miejscowościach do 50 tys. mieszkańców.

Tematyka szkoleń przeznaczonych dla AS-ów powinna być różnorodna i skierowana zarówno do początkujących archiwistów, jak i osób szukających specjalistycznej, eksperckiej wiedzy.

Największą potrzebą z zakresu pracy z materiałami archiwalnymi jest pomoc przy opracowywaniu zbiorów i ich digitalizacji; ważnym elementem wsparcia bieżącego jest również prowadzenie konsultacji (telefonicznych, internetowych, stacjonarnych w siedzibie Centrum).

Jedynie 29% przebadanych AS-ów korzysta z narzędzia, jakim jest Otwarty System Archiwizacji. Wynika to z posiadania własnej bazy (lub strony, na której są udostępniane zbiory). Respondenci wskazywali też, że nie znają w ogóle OSA lub nawet znając system obawiają się podjęcia prac związanych z opracowaniem zbiorów (wynika to często z braku doświadczenia w opracowywaniu materiałów archiwalnych).

Wśród zbadanych AS-ów największą popularnością cieszą się konkursy dotacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz instytucji samorządowych i podmiotów działających lokalnie.

Archiwistyka społeczna jest obecna w świadomości AS-ów głównie dzięki wcześniejszym działaniom Fundacji Ośrodka KARTA. Wśród wartościowych działań podejmowanych przez FOK, mających na celu wsparcie zarówno dziedziny, jak i poszczególnych AS-ów wymieniano m.in. powstanie podręcznika do archiwistyki społecznej, organizację Kongresów Archiwów Społecznych, szkolenia internetowe i stacjonarne.